

## УКРАЇНІЗАЦІЯ ГАРНІЗОНУ МИКОЛАЄВА У 1917 РОЦІ

*Владислав Пархоменко*

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського  
 доктор історичних наук, професор кафедри історії України  
 Україна, 54030, м. Миколаїв, вул. Нікольська, 24  
 e-mail: vlad70374@mail.ru

У 2017 р. виповнилося 100 років з початку Української революції 1917-1921 рр. – визначальної події в українській історії ХХ ст. Ідеї соціального та національного визволення у перші дні революції охопили й армію. З цього приводу М. Грушевський писав: «Організаційні завдання, поставлені Українською Центральною Радою... несподівано для багатьох викликали найбільший рух у війську... Більш несподівано було, що сей рух вилився у домагання формування нових українських військових частей». Процес створення протягом 1917 року національних військових частин, що отримав назву українізації, не залишив осторонь і Миколаївщину.

В умовах Першої світової війни, Миколаївщина входила до складу Одеського військового округу та була тилловим районом Румунського фронту. З початком військових дій кадрові частини Миколаївського гарнізону: 58-й Празький піхотний полк, 7-й Донський козацький полк, а також сформований під час мобілізації другочерговий 254-й Миколаївський полк, поповнили діючу армію. На початку 1917 року у складі гарнізону перебували 45-й запасний піхотний полк, 456-та ополченська піша дружина, окремих Чорноморський артдивізіон, моторно-понтонний батальйон, сотня 7-го Донського козачого полку, «протиповітряна» (зенітна) 34-та окрема легка батарея.

Навесні 1917 року у місті активізується український національний рух, розгортається агітаційна робота й серед гарнізону. Так, 17 травня відбулися установчі збори військового гуртка «Курінь», мета якого: «поширення між військами національно-політичної свідомості; агітація федерально-республіканських ідей...». У статуті відзначалося, що членами гуртка можуть бути всі, хто цікавиться українським відродженням.

У той час, російське вище командування сподівалося, що поступова українізація в армії припинить моральний розклад, викликаний переважною солдатських мас від виснажливої тривалої війни. Тому, верховний головнокомандувач генерал О. Брусилов дозволив фор-

мування українських національних частин. З цього приводу, військовий комендант Миколаєва полковник Т. Меленевський, наказом від 25 червня, пропонував негайно сформувати з бажаючих місцевого гарнізону українські маршові роти, для відправлення на фронт.

Восени 1917 року Українська Центральна Рада намагається зміцнити позиції на Півдні України. 23 жовтня у місті створено Миколаївську Раду об'єднаних українських організацій. Ставши фактично місцевим органом УНР, вона 10 листопада закликала «українських солдатів, матросів, офіцерство, робітників, а також всю демократію Миколаєва» підтримувати Центральну Раду.

І вже 12 листопада дивізійний комітет Окремого Чорноморського мортирного артдивізіону (у складі перебувало 600 військових і 16 гармат) ухвалив «вимагати негайної українізації всього дивізіону», а тим, хто не співчуває українізації, надавалося право на відрадження в інші частини.

14 листопада про підтримку українського уряду також заявив флотський напівекіпаж – у резолюції відзначалося про необхідність виконувати розпорядження Центральної Ради і Генерального Секретаріату, які «зможуть запобігти подальшому розвитку анархії в країні та врятувати Україну». На початку грудня збори солдатів 34-ї окремої легкої батареї вирішили визнати владу Центральної Ради та «віднині вважати батарею в територіальних військах УНР».

Саме на ці частини миколаївського гарнізону могла розраховувати Центральна Рада у протистоянні з більшовиками. Крім цього, 2 грудня у місто з Одеси для підтримки українських сил прибуло 400 військових Одеської гайдамацької дивізії, з них і розпочалося формування у Миколаєві 23-го українського Запорізького полку. Побоюючись виступу радянських сил, Міська дума заявила, що готова увійти з Центральною Радою «в діловий зв'язок з усіх економічних та політичних питань, що мають загальне значення для всього краю».

А між тим миколаївські більшовики, за-

## VII АРКАСІВСЬКІ ЧИТАННЯ

---

вдяки посиленій агітації, все більше зміцнювали свої позиції. Їхньою головною військовою опорою у Миколаєві стала Червона гвардія (близько 800 осіб) і 45-й піхотний запасний полк. У резолюції 3-го та 4-го батальйонів 45-го полку пролунав заклик: «реорганізувати» Українську Центральну Раду у Центральну Раду робітничих, солдатських і селянських депутатів. Командуючий Чорноморським флотом контр-адмірал О. Немітц у вересні 1917 р. доповідав, що «розташований у місті Миколаєві 45-й піхотний запасний полк у нинішній час є частиною цілком недисциплінованою, яка не може бути використаною навіть в цілях охорони порту та заводів». На бік більшовиків згодом перейшли матроси флотського напівекіпажу, моторно-понтонний батальйон та інші частини. Незабаром розпочалися збройні сутички.

Перші постріли на вулицях Миколаєва пролунали у ніч з 15 на 16 грудня. Внаслідок провокації червоногвардійців казарми гайдамаків були обстріляні з кулемета. А вранці 16 грудня вже гайдамаки зупинили й обстріляли на розі вулиць Спаської та Глазенапівської автомобіль, в якому червоногвардійці перевозили бойові набої. Обидві сторони мали вбитих і поранених. При посередництві Миської думи конфлікт тимчасово вдалося улагодити.

На початку січня 1918 року більшовики взяли курс на здобуття влади в місті. 14 січня Рада робітничих і військових депутатів проголосила радянську владу. Проте боротьба ще тривала. 22-23 січня 1918 р. відбулося збройне протистояння між 23-м українським Запорізьким полком і прихильниками більшовиків. Перевага виявилася на боці останніх.

23 січня гайдамаки Запорізького полку склали зброю, визнавши у місті радянську владу.

У січні-лютому 1918 р. територія Української Народної Республіки перейшла під контроль більшовиків. Однією з головних причин такого фіналу, стала політика української правлячої еліти у військовій справі. Так, генерал-хорунжий армії УНР О. Греків у спогадах відзначав: «Професор Грушевський, голова Ради, взагалі дивився зневажливо-негативно на військову спеціальність і не надавав значення військовим питанням, що, втім, не завадило йому із захватом парадувати, в якості представника верховної влади, на церемонії вручення прапора полку гетьмана Сагайдачного, формованої мною дивізії». Д. Дорошенко з сумом писав: «З'явилися більшовики і кинули у солдатську масу більш елементарні та привабливі гасла... Захищати Центральну Раду виявилось нікому, і помирати за неї пішла лише інтелігентна молодь, гімназисти та студенти».

Лідери Центральної Ради розглядали революцію як наднаціональне явище і тому відкидали саму ідею формування регулярних збройних сил. Голова Генерального Секретаріату В. Винниченко згадував, «що не зброєю, не військовою силою ми збирались тоді виборювати свої права». Така політика, у тих реаліях, мала згубні наслідки. Отже, недовіра до регулярного війська; небажання конфліктувати з російським Тимчасовим урядом; відсутність чіткої програми формування власної армії – все це призвело до того, що з початком військового протистояння з більшовицькою Росією, УНР виявилася практично беззахисною.

## КРАЄЗНАВСТВО НА МИКОЛАЇВЩИНІ У 40-50-х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

*Наталія Рябчикова*

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського  
Навчально-науковий інститут історії, політології та права  
здобувач

Україна, 54003, м. Миколаїв, пл. Адміралтейська, 1  
e-mail: natal.riabchikova@yandex.ua

У новітній світовій історіографії спостерігається відродження інтересу до локальної історії. Не є винятком і процес зростання уваги краєзнавців Миколаївщини до поглиблення досліджень і поширення краєзнавчого руху серед молодих науковців краю. Занурюю-

чись у трагічні і просто замовчувані періоди історичного минулого, нова генерація науковців спирається на здобутки попередніх поколінь дослідників. Авторка спробує привернути увагу читачів до розвитку історичного краєзнавства Миколаївщини саме у 1940-